

12. Skyba, Ivan. 2023. "Transformatsiia movy komunikatsii pid vplyvom protsesiv informatyzatsii suspilstva" ["Transformation of the Language of Communication under the Influence of Society's Informatization Processes"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 2 (38): 94–100. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.2.18121>

13. Skyba, Oksana. 2009. "Styl naukovooho myslennia v sotsialno-psykholohichnomu i sotsiolohichnomu aspektakh" ["Style of Scientific Thinking in Socio-Psychological and Sociological Aspects"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho O. Skyba*

universytetu. Serii: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology 1 (9): 91–94. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.9.2285>

14. Chenbai, Nataliia. 2023. "Movnyi aspekt suspilnoho dyskursu v informatsiinomu eru" ["Language Aspect of Social Discourse in the Information Era"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii: Filosofiia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology* 2 (38): 105–108. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.2.18123>

THE INFLUENCE OF SOCIAL AND INDIVIDUAL FACTORS ON SCIENTIFIC KNOWLEDGE: A PHILOSOPHICAL ASPECT

Introduction. Modern science has developed a new paradigm of scientific knowledge, which takes into account the influence of social and individual factors on the result of cognitive activity. **The aim** of the article is to explore how individual and social factors impact the outcomes of scientific inquiry. **Research methods.** The study employs system analysis, alongside comprehensive and comparative methods. The method of system analysis and a comprehensive approach were planned to be used in the study of the ratio of scientific knowledge of different eras, in the study of a complex system of various relationships between an individual scientist and a scientific community, etc. **Research results.** Modern science, which is defined as post-non-classical, incorporates both the objective value and the subjective characteristics of knowledge, including its relation to worldview moral orientations, social stereotypes, and the personal knowledge, experience, and goals of the individual scientist. The active approach is not new in the history of the development of epistemology. In its general meaning, it can be considered to some extent as an opposition to the theory of "mirror reflection", which at one time was put forward and developed by representatives of New Age empiricism. An active approach cannot be fully implemented without taking into account social and individual factors. **Discussion.** The diversification of scientific inquiry to include systems such as artificial intelligence, biotechnological systems, and socio-technical systems underscores that knowledge about these entities is intrinsically linked to the social and individual attributes of the subject of knowledge. The subject of scientific knowledge can be both an individual and a scientific community. Therefore, the results of the community's cognitive activity cannot be reduced to a simple sum of the individual work of individual scientists, since a well-organized collective is a carrier of knowledge, the volume of which exceeds the capabilities of an individual scientist. **Conclusions.** The contemporary paradigm of scientific knowledge acknowledges the influence of not only emergent value orientations shaped by information technology but also the personal attributes of scientists on research outcomes.

Keywords: scientific cognition, scientific communications, collective subject of cognition, information and communication technologies, subject of cognition, virtual experiment.

DOI: 10.18372/2412-2157.39.18462

УДК 1(091):101.1:316«312»(045)

Т.Д. Суходуб

МІФ ЯК КОНЦЕПТ

Центр гуманітарної освіти Національної Академії наук України
ORCID ID: 0000-0002-7801-8126

Анотація. У статті розглядаються особливості міфу як трансісторичного феномена людського буття. Актуальність теми обґрунтовується посиленням ролі міфу як соціокультурного феномену, типу мислення та розуміння, світоглядної самосвідомості людини в умовах домінування глобалізму як тенденції історичного розвитку сучасного людства. Зроблено висновок: міф як концепт дозволяє представити його як певну ідею, об'єкт (предмет) думки, як «надбання» індивіда чи соціальної групи, що сприяє подоланню міфології як «єдиного» способу розуміння дійсності, що насправді створює картину сучасного світу, у тому числі і сенс глобалістських відносин.

Ключові слова: міф, міфологія, концепт, культура міфологічного мислення, глобалізація, сучасна цивілізація.

Вступ

Міфологія тривалий історичний період вважалася «архаїчним світоглядом», який був житим зі становленням філософії, науки, права, світових релігійних систем тощо як способів вирішення світоглядних проблем та підстав унормування людського буття. Безумовно, інтерес до цього історично першого способу орієнтації людини у світі, що виступав своєрідним «заспокоєнням» людських життєвих тривог, а також до міфології конкретних народів, яка поступово ставала підґрунтям формування певних фольклорних традицій, ніколи не щезав (н-д, див.: Костомаров1994). Зокрема, непересічне значення мала міфологія як тип світовідчуття у мистецтві, передусім, у літературі – тільки від часу «модерну» і до сучасності зважання на міфологічну складову

культури можна прослідкувати від творчості Вільгельма та Якоба Грімів і до таких видатних письменників ХХ ст., як Франц Кафка, Томас Манн, Габріель Гарсія Маркес, Джеймс Джойс та ін.

З ХІХ ст. починають розвиватися наукові школи, спрямовані на дослідження міфологій традиційного суспільства, серед яких, передусім, варто відзначити наступні дослідні напрями та їхніх представників. Так, школа Б. Малиновського, яка отримала назву «функціональної», привернула увагу до проблем соціально-психологічних функцій міфу, зв'язку міфологічного світогляду з первісними релігійними віруваннями, зокрема, до здатності міфу як дієвої «культурної сили» вводити моральнісні принципи та «практичні правила» життя, «кодифікувати віру» тощо. Завдяки «антропологічній» школі Е. Тайлора маємо підхід до

розуміння міфу як первісних «науки», «поезії», «права». Не можна не відмітити й напрацювання Л. Леві-Брюля, який розглядав міфологію як «дологічне мислення». Вже у XX ст. (зокрема, йдеться про роботи Р. Барта, Г.-Г. Гадамера, М. Еліаде, Е. Канетті, Дж. Кемпбелла та ін.) поступово формується уявлення про те, що міф як давня культурна форма проростає у духовно-культурних пластах подальших епох, аж до сучасної.

Щоправда, йтиметься вже не тільки про сферу культури. Справа у тім, що у сучасному суспільстві почало пробивати собі шлях нове явище, яке вже у другій половині XX ст. отримало стійку назву – «соціальна (політична) міфологія». Специфіка соціальних процесів за умов сучасної глобалізації пов'язана, передусім, із тим, що спостерігається доволі виразний міфологічний аспект, отже, зрозуміло, що ця тенденція потребує подальших досліджень феномену міфології.

Мета і завдання дослідження

Метою даної статті є аналіз феномену міфу в контексті його позитивного та негативного впливу на соціокультурний розвиток сучасного людства. Завдання дослідження: проаналізувати особливості та основні засади міфологічного типу людської свідомості; показати доцільність розгляду міфу як концепту духовного та соціокультурного розвитку у науковому дискурсі.

Методологія дослідження

В основі методології дослідження лежать історико-філософський, семіотичний, науково-системний підходи, а також когнітивно-ціннісні настанови герменевтики.

Результати

Означена у вступній частині проблематика складає усталений предмет наукового інтересу автора, що відбивається, зокрема, у його недавніх публікаціях (Суходуб 2019; 2020). Дана стаття має продовжити попередні розвідки, принаймні у наступних аспектах. Перш за все актуальність дослідження обґрунтовується зміною змісту сучасної міфології, посиленням її ролі за умов домінування глобалізму як тенденції історичного розвитку сучасного людства. Звідси – й філософський дискурс стосовно сучасної міфології потребує нових теоретичних узагальнень, які, зокрема, можна виробити, на наш погляд, на підставі опертя на термін «концепт».

Якщо звернути увагу на трансформації соціокультурного змісту феномену міфології, що відбулись у сучасному суспільстві порівняно з традиційним, то, передусім, змінюється сама людина, яка за своїм історичним типом все більше набуває ознак «масової», зануреної у споживацтво, егоцентризм як світоглядну позицію та у кращому варіанті – у процес «культивування» вузько спрямованих «корпоративних» інтересів і цінностей. Відповідно, на цьому ґрунті не може не формуватися та не діяти міфологічна складова самосвідомості людини, яка набирає нових ознак, бо зростає за доби сучасної глобалізації, її ідеологій та проблем, що все відчутніше даються взнаки у різних регіонах світу.

З огляду на означене, «новим» феномен соціальної (політичної) міфології можна назвати не тому, що у минулому не спостерігалось подібної тенденції використання міфів у суспільному бутті, яка, звісно, була, а тому, що змінився «масштаб» цієї дії. Адже майже усталеним стало у найрізноманітніших сферах суспільного буття «користуватися» соціальними міфами – від політичних ідеологій та, відповідно, суспільно-політичної практики, від діяльності засобів масової інформації і до рекламного бізнесу та різного рівня корпоративних «етичних кодексів». Тобто завдяки новим-старим міфам, здатних до символічної «сакралізації» певних явищ людського буття та міжособистісних відносин у тій чи іншій спільноті, сучасне суспільство скріплює себе, згуртовує якийсь свої «частини» в ціле у спосіб, перевірений минулою історією.

На цьому соціально-історичному тлі й спостерігається посилення ролі міфу як феномену специфічного мислення та мови, що сприяють формуванню начебто «нового» (і тому більш «правильного» через цю новизну) способу сприйняття та розуміння дійсності, але яке є спотвореним, бо викривлене певними популярними міфологемами. І такий процес свідомо може «програмуватись», на що, ймовірно, вперше звертає увагу Ж. Сорель, автор праці «Роздуми про насильство» (1906 р.). Саме цей мислитель і громадський діяч підкреслює дієвість «соціальних міфів» при вирішенні якихось соціально-політичних проблем, звертає увагу на їхню здатність наочно, через нескладні ідеологічні гасла та образи, пропозиції та інтерпретації у вигідний спосіб якихось подій формувати «колективну» волю і тим мобілізувати спільноту стосовно необхідності певних дій. Отже, висловлена на початку XX ст. «пропозиція» щодо доцільності використання міфів у соціально-політичній діяльності стала нині, як є підстави це стверджувати, звичайною практикою та контекстом буття сучасної людини.

Як уже говорилось, живить сучасну соціальну міфологію, передусім, явище «масової людини», яке стало предметом філософських міркувань у плеяди мислителів XX ст. (Т. Адорно, Е. Канетті, В. Райх, Е. Фромм, М. Хоркхаймер, К. Хюбнер та ін.). Але, передусім, цей феномен став помітним на порозі XX ст. завдяки знаменитій роботі Х. Ортега-і-Гассета «Бунт мас».

Своїм баченням «світу людей» Х. Ортега-і-Гассет позначив транскультурні для історії XX ст. проблеми – розуміння специфіки сучасної філософії та мистецтва, «виховання» культури індивідуальної свободи людини і, безумовно, пояснення ситуації «бунту мас». На його думку, сучасний «світ людей» працює, як ніколи, з категоріями примусу та уніфікації і робиться це, в першу чергу, на основі кількісної переваги певного «заданого» зразка. Логіка дій творчих особистостей, що самостійно визначають себе в культурі, підминається і підмінюється «ідеологією» кількості. Звідси, як вважає філософ, переважно «діють» корпорації, клани, сучасні фратрії, «партії» одного лідера (вождя), нарешті – маси та відповідно – «люди

мас». Ознака цих, на перший погляд, несумірних між собою за соціальним «статусом» спільнот, тим не менше співпадає – всі вони орієнтовані на людину, яка визначає своє місце у світі не особистісно, не в традиції критичного мислення, духовної культури чи логіки історичної пам'яті, а міфологічно (з елементами утопії).

Як зауважує Х. Ортега-і-Гассет, навіть у «обраних групах», якими є, наприклад, інтелектуали, переважають люди-«маси», адже не спостерігається володіння «жодного із властивих інтелектуалам якостей», таких як професійність, компетентність тощо. Пояснюючи суспільну структуризацію «світу людей», що вибудовується у сучасній історії, філософ пише: «Юрба – це поняття кількісне й зорове. Перекладімо його, не змінюючи істоти, на суспільствознавчу термінологію. Тоді ми одержимо поняття суспільної маси. Суспільство – це завжди динамічна одність двох чинників: меншин і мас. Меншини – це спеціально кваліфіковані одиниці чи групи одиниць. Маса – це сукупність осіб без спеціальної кваліфікації» (Ортега-і-Гассет 2015, 507). Тобто, складаються ситуації, де переважно діють «демагоги, що сіють сум'яття» та «зганяють людей у натовпи», не даючи особистості зайнятися «самоустроєм», «очорнюють служіння істині» та «пропонують замість цього міфи».

З огляду на таку тенденцію соціокультурного розвитку, філософ характеризує положення людини у світі на підставі категорій «ризик», «небезпека», «фаталістична безнадійність», «несподівані зміни», що визначають людську долю, адже людина рухається «по вістря ножа», будучи, по суті, захопленою «дивним феноменом» маси, переживаючи тим самим ситуацію «життєвої дезорієнтації». З такого стану сучасної цивілізації закономірно випливає соціальний діагноз, поставлений філософом епосі – тяжка духовна криза: «Ми живемо під брутальною владою мас» (Ортега-і-Гассет 2015, 511). Отже, «людина маси» стає панівним людським типом, а, відповідно, ідеологія чисельності, індивідуально-особистісної невизначеності, невиразності закріплюється у суспільному бутті як єдина «філософія» історії.

Ось на такому соціально-цивілізаційному ґрунті викристалізується «антропологічність» філософії Х. Ортега-і-Гассета. Отже, зрозумілим є чому філософа цікавить не стільки «драма ідей» як предмет філософського пізнання, скільки заломлювана в них драма людей, пов'язана з питаннями «про наше життя, життя кожного з нас». Тобто, специфіка філософського знання розглядалася мислителем крізь призму долі людини у суспільстві та ширше – у світі. Адже він вважав, що первісними та невідчужуваними один від одного чинниками, що розкривають сенси буття, є людина «з її життям» та «обставини, світ, у якому людина живе».

Зауважимо, що загалом шлях філософування у ХХ ст. характеризується пошуком «нової» філософії, нового типу філософської раціональності. Так, ще на початку століття завойовують популярність гуссерліанське поняття «життєвого світу» як сфери інтерсуб'єктивності, дильтєвська

ідея перетину, зв'язку «життя» та «історії», ніцшеанська та бергсонівська концепції філософії життя тощо. У цьому ж напрямі рухається і думка Х. Ортега-і-Гассета, який по-своєму концептуалізує тему життя, життєвого світу людини своїм вченням раціовіталізму. Але все ж таки оригінальність його філософування мені бачиться більше не в цьому спрямуванні інтелектуальних пошуків, а в акцентуванні філософської думки на проблемі долі людини і людства в історії, цивілізації, культурі.

Саме це є головна тема роздумів філософа. Саме стосовно неї він веде безкомпромісну боротьбу за «очевидні істини», безстрашно діє у світі, де домінує у всіх соціокультурних сферах повстала масова людина. За свідченням А. Хюбшера, Х. Ортега-і-Гассет опирається пануючому «загалу» навіть у найскладніших соціально-політичних обставинах, мужньо діє згідно зі своїми переконаннями, іноді тільки гірко порівнюючи себе «з клоуном», якому публіка не вірить, бо звикла, що «клоун тільки жартує»...

Виходячи з такого розуміння проблемності людського життя, Х. Ортега-і-Гассет мимоволі полемізує з Ф. Ніцше, який закликав: «Живіть ризикуючи». Тут є помилка, вважає Х. Ортега-і-Гассет, правильніше було б сказати: «Живіть пильно», адже саме ризик є «самою суттю нашого життя». Людина має, на думку філософа, усвідомлюючи всю безвихідність свого становища у світі, в якому у наступний спосіб трансформувалася буття – коли «вже нема чільних героїв: є тільки хор», коли «в суспільстві маси взяли повну владу», коли «маси, з своєї природи, не повинні та й не здатні керувати власним буттям, а ще менше правити суспільством» тощо (Ортега-і-Гассет 2015, 505) – перебрати на себе «долю культури», яка залежить, передусім від здатності людини «вибирати, вирішувати», від того, наскільки в людях «буде живою свідомість», отже, й розуміння «драматичності становища».

Підсумовуючи, можна лише підкреслити, що «масова людина» та соціальні прояви, з нею пов'язані, лише трансформувалися у певний спосіб, набули нових ознак, але «люди маси» не поступилася своїм місцем. Віднайдене ними спрямування суспільно-історичного поступу залишається дієвим, отже, вимушено чи «програмовано» і людина ХХІ ст. – усяка і кожна – у той чи інший спосіб, якщо і не стає такою ж за типом, то все рівно стикається з явищем «маси», «масової людини» чи «масової культури».

Бути «як усі», думати, «як усі» чи точніше, як подається та приписується ззовні, «мислити», не засмучуючи себе сумнівами – а чи справді це так? Все це створює усталений контекст відчуття «комфортності» буття сучасної людини як певного типу. Міряти себе особливою мірою у самих різних проявах людського буття та відносинах з іншими – це вже не є прийнятним життєвим шляхом пошуку істини та сенсу життя. Масова свідомість, «машинна» цивілізація та пов'язані з ними різні технології створюють умови, за яких відбувається стереотипізація індивідуального сприйняття

дійсності та психологічних, ментальних реакцій людини на світ свого буття.

Показовою в цьому аспекті є, наприклад, ситуація, що склалася навколо однієї відкритої дискусії, яку вів, а потім і описав автор (Талеб 2019). Науковець не міг не обуритися щодо того, як ця дискусія, свідками якої було чимало людей, подавалась у ЗМІ, адже у викладенні спотворений був як сенс, так і зміст дискусії: «...було очевидно, що атака не мала нічого спільного із самою суттю справи» (Талеб 2019, 208). При цьому, як зауважується, з метою «ослабити» позицію політичного діяча, «демонізували» автора, якому, тим не менше, все ж таки «...вдалося захиститися: я наробив чимало галасу, застосував прямі юридичні звинувачення, змусив усі газети опублікувати спростування» (там само). Начебто все вирішилося справедливо. Яке ж було здивування автора, коли газети, аби «залагодити ситуацію», проінтерпретували її у наступний спосіб: мовляв, лист автора – «...це своєрідна незгода з тим, що я сказав, а не спростування їхнього перекидання». Інакше кажучи, вони хотіли, щоб я не погодився сам із собою» (Талеб 2019, 208). З подальших же «спілкувань» автора з журналістами поважних видань стало ясно, що газетні видання «перекидали сенс для їхніх власних читачів» (там само).

Як бачимо, «нова» людина маси турбується навіть не про себе, а, як виявилось, про комфортні відчуття своїх підлеглих (з яких причин останні мають бути підпорядковані – це, щоправда, залишається за лаштунками «сцени життя»). Мета, тим не менше, є (і вона виправдовує засоби?) – спотворення реальності, хибні тлумачення щодо неї відбуваються задля начебто дотримання інтересів більшості. Думаю, що у якості підсумку, достатньо буде просто навести назву розділу, в якому йшлося про розглянуту ситуацію: «Факти правдиві, новини фальшиві» (Талеб 2019, 207-212).

Отже, у духовно-культурному та соціально-історичному аспектах міф виконував і виконує роль сполучної ланки між епохами, традиціями, сучасними культурами та цивілізаціями. Свідомість і сучасної людини не позбулась цього виміру, який здебільше проявляє свою дієвість на підставі укорінення у самих різних сферах людського буття феномену «масової людини». Ця обставина зумовлює, на наш погляд, необхідність дискурсивного розгляду міфу як концепту. В основі такого підходу лежать теоретичні розвідки Ж. Дельоза, Ф. Гваттарі А. А. Залевської, С. С. Неретіної, В. А. Рижка та ін., в яких певним чином визначено було концепт як термін сучасного філософського та наукового дискурсу (див.: Рижко 2016, 144, 146-149). Стосовно ж феномену міфу доцільно в означеному аспекті буде зважати як на пізнавальний процес, так і на буття, де міф як концепт має розглядатись одночасно як думка, але і як образ, як цілісне розуміння міфу як предмета пізнання, але і як феномену соціокультурної реальності сучасної людини, втіленого у способи мислення, культури, діяльності тощо.

Обговорення

Дослідження, не оминаючи тему міфології як історично першого типу світогляду, що залишив у культурі та історії «вічні» сенси, які відтворюються у самосвідомості людей «голосом далекого і мудрішого минулого» (за висловом Г.-Г. Гадамера), більше зважало на ті роботи зарубіжних та вітчизняних дослідників, у яких аналізувався міф у контексті процесів його політизації, перетворення на сучасний соціальний феномен.

У зазначеному аспекті ґрунтовний аналіз здійснено у монографії Крістофера Флада (Flood 2002) «Політичний міф. Теоретичне дослідження» (Political myth. A theoretical introduction). Зважаючи на особливості сучасної цивілізації, науковець, зокрема зіставляє «священний міф» і «політичний міф», з'ясовує цивілізаційні та соціокультурні підстави його функціонування у сучасному світі. Зокрема йдеться про те, як варто сучасний міф тлумачити – як «свідому політичну вигадку» чи як «викривлену реальність». Автор вважає, що загалом слід виходити з позиції, що міф як форма свідомості, спосіб людського мислення не є певним логічним ланцюжком (індуктивного або дедуктивного порядку), а є саме «оповіданням про низку пов'язаних між собою подій» (Flood 2002, 27). Виходячи з такого розуміння міфу як такого, зрозумілим є що і в інтерпретаціях сучасного політичного міфу сталим, за думкою автора, буде його визначення як «ідеологічно маркованої оповіді про події минулого, сьогодення та прогнозованого майбутнього». При цьому пояснюється, що вживання виразу «ідеологічно маркований» міф означає те, що змістовно цей витвір несе у собі певний «відбиток прийняття припущень, завдань, цінностей», прийнятих за основу певної ідеології.

Цілоком слушно К. Флад називає провісником сучасного міфу як форми усвідомленого маніпулювання свідомістю людей з ідеологічною ціллю Ж. Сореля, про позицію якого вже йшлося. Узагальнюючи думку К. Флада, можна стверджувати, що різні «технологічні» ігри на полі міфологічних образів є цілоком можливим, особливо, як варто додати, за відсутності критичного виміру мислення стосовно нинішніх реалій буття у більшій частині людства, чії амбітні плани не підкріплюються знанням щодо об'єктивного положення людини у сучасній цивілізації. Звідси, не дивно, що серед проблем сучасного суспільства науковець називає систематичну дезінформацію, свідоме спотворення реальності, маніпуляції історією, які є знаряддям будь-якої влади. Втім, як зазначається, це є кричущими прикладами передусім, тоталітарних політичних режимів.

У цьому ж контексті соціально-міфологічного дискурсу О. П. Полисаєв звертає увагу на доцільність розуміти «політичну міфологію» як різновид «соціальної міфотворчості» – і в цьому, на його думку, проявляється особливість сучасного періоду історії. Йдеться про те, що «сучасний міф так чи інакше несе в собі політичний аспект, можливо, через домінуюче положення саме політичної сфери у сучасному суспільному бутті» (Полисаєв 2008, 125). Цією обставиною, на думку автора,

визначається взагалі ідейне підґрунтя «новітньої історії» – епохи, яка «...буквально наповнена суперництвом конкуруючих міфоподібних ідеологій (від «капіталізму», «комунізму» до «лібералізму», «демократії», «глобальної історії» тощо)» (Полисаєв 2008, 126-127). Виходячи з означеного, у роботі поставлені проблеми «міфологемного мислення», як воно проявляється в українському суспільстві, зокрема, у соціальному управлінні, інформаційному просторі, суспільному реформуванні тощо.

У доволі широкому історичному контексті (від доби «Київської Русі» й до сучасності) розглядає цивілізаційний поступ Ю. В. Павленко, на думку якого, не можна не звертати увагу на визначення «цивілізаційної ідентичності України», яка своєю культурою та історією укорінена у «візантійсько-східнохристиянську цивілізацію Середньовіччя» (Павленко 2006, 358). «За умов глобалізації, – пише він, – та виходу найрозвиненішої частини людства на постіндустріально-інформаційний рівень розвитку спостерігаємо й оголення глибоких культурних протиріч – як між західними формами масової культури і традиційними цінностями незахідних народів, так і в межах самої соціокультурної системи Заходу...» (Павленко 2006, 370).

На думку науковця, традиційне різноманіття ціннісних засад існуючих історично цивілізацій, що саме по собі спонукало на продуктивний діалог між ними, змінюється процесом «всесвітньої вестернізації», що має негативні наслідки для культурно-історичного поступу людства. Адже, споживаючи «комерційні культурні сурогати», відбувається «культурно-цивілізаційне нівелювання» людства, прищеплення пересічній людині, отже, і домінування через неї загалом, поверхових, фрагментарних соціокультурних стереотипів. Звідси, як можна зробити висновок, – нехтування традиційним шляхом духовно-культурного розвитку народів, буде лише посилювати штучність глобалістських настанов, а також зважання на їхні міфологемні виміри.

Своє осмислення «глобалізаційних трансформацій» дає В. Б. Фадєєв, підкреслюючи дискусійність навіть навколо визначення даних процесів, суперечку «...між прихильниками та супротивниками тлумачення актуального суспільно-історичного стану як глобалізаційного» (Фадєєв 2009, 18). Вирішуючи це питання, науковець звертає увагу на позицію гіперглобалістів, які використовують, передусім, «економічні аргументи» стосовно процесу глобалізації. Йдеться, зокрема, про нинішній «статус» національних держав як «неприродних економічних суб'єктів», неспроможних на «адекватну економічну діяльність», що закономірно спричиняє перехід стосовно «прийняття економічно важливих рішень... до компетенції наднаціональних регіональних органів» (Фадєєв 2009, 19). Але ж має місце й позиція скептиків, які, як зауважується, «...намагаються деміфологізувати ... поширювані гіперглобалістами прогнози щодо подальшого світового розвитку» (там само, 21). Зрозумілим є, що однозначної оцінки при аналізі процесу, який ще відбувається, бути не може. При цьому виражено виглядає бачення науковця у якості провідної теми у подальших дослідженнях

глобалізаційних змін «конфлікту між локальним і глобальним», а також спроби осмислення певних «непередбачених» та «неочікуваних» наслідків глобалізації.

Стійкість «архаїчних» (міфологічних) аспектів у соціокультурних процесах сучасного суспільства не зрозуміти поза з'ясування особливостей епохальних зрушень на межі ХХ–ХХІ ст. Ось чому є актуальним дослідження Постмодерну як нового етапу культури західноєвропейської цивілізації, здійснене Л. Г. Дротянко (Дротянко 2023). Деякі реалізації концепцій Постмодерну, як доводить автор, можна розцінювати як соціальний проєкт, соціальне прогнозування, деякі – як соціальні утопії. Враховуючи ж те, що в історичному поступі здебільше переважає орієнтація на «економічний ефект», який живлять інтереси корпорацій, підприємств тощо, науковець стверджує, що «...при прийнятті рішень люди керуються не соціокультурними цінностями, а прагматичними, економічними» (Дротянко 2023, 9). Отже, не виправдовується, зокрема, позиція П. Козловські, на думку якого, як підкреслює автор, має відбутися зміна при прийнятті рішень економіко-технічного принципу («техноморфізм») на соціокультурний («антропоморфізм»), що говорить про певний утопізм даного підходу.

Ще одна сучасна концепція осмислення глобальних викликів зосереджена на аналізі «керованого хаосу» як інструменту певного способу соціального конструювання (Орденів 2023). Аналізуючи проблему нелінійних процесів, автор доходить висновку, що напрацювання в цій сфері «...використовуються в сучасній геополітиці розвинутими економіками світу як інструмент радикального соціального конструювання з метою впливу на хід суспільного розвитку менш розвинутих суспільств. Застосування соціальної технології «керованого хаосу» веде до штучного наростання ентропії і поширення деструктивності на соціальній сфері суспільств, що розвиваються» (Орденів 2023, 65). Така тенденція, звісно, веде до посилення конфліктності у світі. Вважаючи методологічно продуктивним цей підхід, все ж таки інтерес до нього, зважаючи на проблематику нашої статті, спричиняється, передусім, тим, що тут ніби дзеркально відбивається ситуація становлення первісної міфології, яка прагнула подолати хаос людського буття та упорядкувати його, та сучасної міфології, яка, навпаки, стала підґрунтям, образно говорячи, роздмухування, «культтивування», точніше, провокування штучно створюваного хаосу задля реалізації якихось ідей, обмежено значущих лише для певних соціальних груп чи корпорацій.

Невипадково М. А. Абисова, розглядаючи потенціал неформальної комунікації як не нормативних соціальних зв'язків, звертає увагу на міфи, легенди, ритуали, чутки, плітки тощо та називає, зокрема, «організаційні міфи» «одним з центральних елементів корпоративної культури» (Абисова 2023, 23). Наочна та образна форма такої міфо-системи сприяє, як показує автор, формуванню у працівників почуттів єдності, причетності до певних сумісних цінностей, відчуттю корпоративної солідарності

тощо. В основі ж подібного залучення до міфу як певної реальності лежить його здатність легітимувати норми взаємовідносин, правила поведінки: йдеться, як зауважує науковець, «...про створення деяких історій, анекдотів, розповідей про корпоративних «героїв»» (Абисова 2023, 23).

Розкриттю специфіки та ролі соціальних міфів за умов сучасного процесу глобалізації безпосередньо присвячена робота А. О. Вусатюк (Vusatiuk 2015) «Глобальні процеси та соціальна міфологія: головна лінія перетину» (Global processes and social mythology: the main line of intersection). Нестримне зростання впливу соціальної міфології постмодерного типу на сучасність автор передусім зв'язує з тяжінням за умов глобалізації до ідеологізованих та політизованих світоглядних форм, що дають підстави для деконструкції традиційних засад соціокультурного життя. Як показує дослідник, глобалізація провокує зіткнення «провідних цивілізаційних систем», а також всередині цивілізацій «системні кризи», створює певні міфологеми, які підтримують єдиний «центр» – в цьому плані йдеться, зокрема, про «кінець історії», «ідеальний економічний устрій», деконструкцію ідеї «національного», про можливість стихійного облаштування «порядку» та ін.

До проблеми сутності сучасного глобального світу, зокрема, у контексті методологічних проблем такого аналізу, автор уже звертався (Савельєва, Суходуб 2022). Але, безперечно, всі вище означені теоретичні напрацювання послужили важливою складовою для подальших власних розмірковувань стосовно трансформацій класичного міфологічного світогляду у міфологеми глобалізованого суспільства.

Висновки

Міф, як свідчать проаналізовані у статті сучасні соціокультурні процеси, є трансісторичним феноменом, адже зберігаються у цивілізаційних проявах сучасної епохи міфологічні виміри людської діяльності, взаємовідносин, культури мислення тощо. За умов домінування глобалізму як тенденції нинішнього історичного розвитку спостерігається навіть посилення ролі міфології як специфічного типу розуміння дійсності, що, передусім, зумовлюється загальним станом культури як кризовим. Особливо негативно наслідки цього стану позначаються тоді, коли соціальний міф прищеплюється «людині маси» чи не як «єдино» можливий спосіб сприйняття дійсності. Тим самими спрацьовує підхід, коли і у новітній історії певні ідеологічні очікування чи, точніше сказати, соціальні «вірування» та ілюзії, все більше одягаються у традиційні для міфологічного «мислення» одяжки, коли розум, який має виконувати функцію критичного мислення, підпадає під чуттєвість, під дію штучно створених «картинок» життя, що камуфлюють реальність, не виводячи свідомість людини на рівень логічних раціональних обґрунтувань доцільності тих чи інших соціально значущих рішень тощо.

Отже, в соціокультурній історії та за умов сучасного етапу процесу глобалізації міф

розкривався у бутті людини, отже і розглядався на рівні філософського дискурсу, у найрізноманітніших вимірах свого існування та контекстах сприйняття: як тип світогляду та самосвідомості людини, як чинник художньо-мистецької творчості та як специфічна культура мислення, як спосіб посвякденного життя та як складова семіотики фольклорної дійсності, як образ «вічного» та «тлінного» і тимчасового, як фактор маніпулятивного впливу на людську масу та як соціальна ілюзія, що спотворює хибними уявленнями реальний світ, нарешті як філософська проблема.

Спроба проаналізувати міф як концепт дозволяє, на думку автора, помислити цей феномен як певну ідею, ідеологему, конструкт, об'єкт (предмет) думки, як «надбання» індивіда чи соціальної групи, що сприятиме якщо не подолаттю міфології як усталеного у соціально-історичне буття способу зв'язку людини зі світом, й передусім, зі «світом людей», то хоча би виявити та наочно показати міфологічні підстави спотворення реальної картини сучасного світу, у тому числі і в аспекті дійсного сенсу процесу глобалізації та глобалістських відносин.

Список літератури

1. Абисова М. А. Вплив неформальної комунікації на розвиток проектного мислення в контексті роботи над соціальним проектом. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць*. Вип. 1 (37). К. : НАУ, 2023. С. 21-25. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.37.17569>
2. Дротянко Л. Г. Концепції постмодерну: соціальний проєкт? Соціальне прогнозування? Утопія? *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць*. Вип. 1 (37). К. : НАУ, 2023. С. 5-10. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.37.17565>
3. Костомаров М. *Слов'янська міфологія*. К.: Либідь, 1994. 384 с.
4. Орденів С. С. Керований хаос як інструмент радикального соціального конструювання сучасності в контексті глобальних викликів. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць*. Вип. 1 (37). К. : НАУ, 2023. С. 62-67. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.37.17577>
5. Ортега-і-Гассет Х. Бунт мас. *Філософія. Хрестоматія: навчальний посібник*; укладач Ткаченко О. А., 2-ге видання, виправлене і доповнене. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2015. С. 505-533.
6. Павлик Ю. В. Цивілізаційна природа України та глобальні протиріччя сучасного світу. *Давньоруське любомудріє: Тексти і контексти*. Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія»; упор.: О. Вдовина, Ю. Завгородній. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 357-373.
7. Полисаев О. П. *Архітектоніка сучасного міфу*: Монографія. Тернопіль: Астон, 2008. 336 с.
8. Рижко В. А. *Концепція як форма наукового знання*. К. : Наук. думка, 1995. 212 с.
9. Рижко В. А. *Неоконцептологія*. К. : Логос, 2016. 604 с.
10. Савельєва М. Ю., Суходуб Т. Д. Глобальний світ: методологічні проблеми філософського аналізу. *International scientific conference «The study of topical issues of modern society from the perspective of history, political science, sociology and philosophy»: conference proceedings (August 30–31, 2022. Riga, the Republic of Latvia)*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. P. 107–111.
11. Суходуб Т. Д. Міфологія: «методологічне» значення. *Totallogy-XXI. Постнекласичні дослідження*. № 36. К. : ЦГО НАН України, 2019. С. 76-97.
12. Суходуб Т. Д. *Соціальна міфологія: методологічне значення у контексті аналізу положення людини в сучасному світі. Соціокультурні передумови трансформації*

методології науки: Монографія; під. ред. М. Ю. Савельєвої та Т. Д. Суходуб. (Серія «Totallogy–XXI»). К. : ЦГО НАН України, 2020. С. 37–59.

13. Талеб Н. Н. *Шкура у гри. Прихована асиметрія життя*; пер. з англ. Артем Замочний. К. : Наш формат, 2019. 304 с.

14. Фадеев В. Б. *Глобалізаційні трансформації: дискусії навколо визначення. Соціальні практики в глобальному вимірі*; Попов Б.В., Нельга О.В., Фадеев В.Б., Багінський В.В., Носова Г.Ю. К. : Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України, 2009. С. 18–27.

15. Flood, C. *Political myth. A Theoretical Introduction*. London and New York: Routledge, 2002. 309 p.

16. Vusatiuk, A. Global processes and social mythology: the main line of intersection. *Totallogy – XXI. Postneklassичні дослідження*. № 32. К: ЦГО НАН України. 2015. С. 184–193.

References

1. Abysova, Mariia. "Vplyv neformalnoyi komunikaciyi na rozvitok proyektного mislennya v konteksti roboti nad socialnim proyektom" ["Informal Communication Impact on the Project Thinking Development in the Context of Social Project Work"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology 1 (37): 21–25*. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.37.17569>.

2. Drotianko, Liubov. 2023. "Konceptiyi postmodernu: socialnij proyekt? Socialne prognozuvannya? Utopiya?" ["Theories of Postmodernity: social project? Social Forecasting? Utopia?"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology 1 (37): 5–10*. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.37.17565>.

3. Kostomarov, Mykola. 1994. *Slovyanska mifologiya [Slavic mythology]*. Kyiv: Lybid.

4. Ordenov, Serhii. 2023. "Kerovaniy haos yak instrument radikalnogo socialnogo konstruyuvannya suchasnosti v konteksti globalnih viklikiv" ["Controlled Chaos as a Tool for Radical Social Construction of Contemporary in the Context of Global Challenges"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology 1 (37): 62–67*. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.37.17577>.

5. Ortega-i-Gasset, Jose. 2015. "Bunt mas" ["Rebellion of the masses"]. In *Filosofiya Hrestomatiya [Philosophical anthology]*, edited by O. Tkachenko, 505–533. Drohobich: Redakciynovidavnicnij viddil DDPU imeni Ivana Franka.

6. Pavlenko, Yuri. 2006. "Civilizacijna priroda Ukraini ta globalni protirichchya suchasnogo svitu" ["Civilizational nature of T. Sukhodub

Ukraine and Global Contradictions of the Modern World"]. In *Davnoruske lyubomodriye : Teksti i konteksti [Ancient Russian wisdom: Texts and contexts]*, edited by O. Vdovina, Yu. Zavgorodnij, 357–373. Kyiv: Vydavnychi dim "Kiyev-Mogilyanska akademiya".

7. Polysayev, Oleksandr. 2008. *Arhitektonika suchasnogo mifu [Architectonics of modern myth: Monograph]*. Ternopil: Aston.

8. Ryzhko, Volodymyr. 1995. *Konceptiya yak forma naukovo znannya [Concept as a Form of Scientific Knowledge]*. Kyiv: Naukova dumka.

9. Ryzhko, Volodymyr. 2016. *Neokonceptologiya [Neokonceptology]*. Kyiv: Logos.

10. Savelyeva, Marina, and Tetiana Sukhodub. 2022. "Globalnij svit: metodologichni problemi filozofskogo analizu" ["Global world: Methodological Problems of Philosophical Analysis"]. In *International Scientific Conference "The Study of Topical Issues of Modern Society from the Perspective of History, Political Science, Sociology and Philosophy": Conference Proceedings*, August 30–31, 107–111. Riga, Latvia: Baltija Publishing.

11. Sukhodub, Tetiana. 2019. "Mifologiya: "metodologichne" znachennya" ["Mythology: "Methodological" Meaning]. *Totallogy-XXI. Postneklassичні дослідження, Totalologies-XXI. Postnonclassical studies 36: 76–97*.

12. Sukhodub, Tetiana. 2020. "Socialna mifologiya: metodologichne znachennya u konteksti analizu polozhennya lyudini v suchasnomu sviti" ["Social Mythology: Methodological Significance in the Context of Analyzing the Position of Man in the Modern World"]. In *Sociokulturni peredumovi transformaciyi metodologiyi nauki [Sociocultural Prerequisites for the Transformation of Science Methodology]*, edited by M. Savelyevoyi, T. Suhodub, 37–59. Kyiv: CGO NAN Ukraini.

13. Taleb, Nasim Nicholas. 2019. *Shkura u gri. Prihovana asimetriya zhittya [Skin in the game. Hidden asymmetries in Daily Life]*. Translated by Artem Zamocnij. Kyiv: Nash format.

14. Fadeev, Volodymyr. 2009. *Globalizacijni transformaciyi: diskusiyi navkolo viznachennya ["Globalization transformations: discussions around the definition"]*. *Socialni praktiki v globalnomu vimirі [Social practices in the global dimension] / Popov B.V., Nelga O.V., Fadyeyev V.B., Baginskij V.V., Nosova G.Yu., 18–27*. Kyiv: Institut filozofiyi im. G.S. Skovorodi NAN Ukraini.

15. Flood, Christopher. 2002. *Political myth. A Theoretical Introduction*. London and New York: Routledge.

16. Vusatiuk, Alice. 2015. "Global processes and social mythology: the main line of intersection." *Totallogy – XXI. Postneklassичні дослідження, Totalologies-XXI. Postnonclassical studies 32: 184–193*.

MYTH AS A CONCEPT

Introduction. The article examines myth as a transhistorical phenomenon of human existence in the aspect of its functions that are significant for modern times. **The aim** of the study is to analyze the phenomenon of myth in the context of its positive and negative impact on the sociocultural development of modern humanity. **Research tasks** are to analyze the features and basic principles of the mythological type of human consciousness; and show the expediency of considering myth as a concept of spiritual and sociocultural development in scientific discourse. The core of the research methodology is based on historical and philosophical, semiotic, scientific and systematic approaches, as well as cognitive and value settings of hermeneutics. **Research results.** In the current stage of the globalization process, there is an increasing role of myth as a phenomenon of specific thinking and language that contributes to the formation of a certain image of reality. In the spiritual and cultural aspect, myth serves as a connecting link between eras, traditions and modern cultures, which has a positive effect on the consciousness of modern human. Myth plays a negative role if it is considered as the only possible way of functioning of globalist relations. **Discussion.** The research emphasized: firstly, the investigation of mythology as the primordial type of human worldview self-awareness, alongside the persistence of "archaic" (mythological) elements in the sociocultural processes of contemporary society (P. Gurevich, M. Eliade, E. Canetti, O. Polysaev, E. Rezhabek, K. Hübner); secondly, the examination of scientific discourse on mythology within the context of its politicization and evolution into a social phenomenon (H. Ortega-y-Gasset, V. Reich, J. Sorel, N. Taleb, C. Flood, E. Fromm, F. Fukuyama and others); and thirdly, the exploration of the myth's specificity and role in the current globalization process (L. Drotianko, J. Campbell, S. Ordenov, Yu. Pavlenko, M. Savelyeva, V. Fadeev, A. Vusatiuk and others). To grasp the concept of myth, works dedicated to defining the concept within modern philosophical and scientific discourse were consulted (A. Zalevska, S. Neretina, V. Ryzhko). **Conclusions.** The examination of modern civilization's trajectory in the early 21st century, marked by globalism, reveals myth's transhistorical nature of myth as a sociocultural phenomenon, a type of thinking and ideological self-awareness of a human. Cognitive indistinction between rational and irrational, natural and supernatural, meaning and sense, "I" and "we", etc. as structural elements of sensual and figurative mythological thinking, distorts our contemporary worldview, laying the groundwork for the manipulation of human consciousness. Viewing myth through the lens of "concept" frames it as an idea or scientific notion, as the "property" of an individual or social group. This perspective sheds light on myth's impact on globalization, including its reinforcement, the emergence of global ideologies, and shifts in ethical understandings within global relations.

Keywords: myth, mythology, concept, culture of mythological thinking, globalization, modern civilization.